

Richard Cobden: Serbest Piyasanın Mucidi*

John Chodes**

19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere, daha çok, bugünkü Amerika gibiydi; gelişmesi, bürokratik düzenlemeler tarafından durdurulmuş bir ülkeydi. Pek çok insan her zaman açtı; bu açlığın sebebi, yoksulluk düzeyindeki ücretler değil, ekmek için ihtiyaç duyulan tahıl fiyatının, eşanlı olarak tahıl ithalatını yasaklayan ve yurtiçi üreticileri sübvans eden kanunlar yüzünden yapay bir şekilde yüksek seviyelerde tutulmasıydı. Gıda ayaklanmaları, iç huzursuzluklar ve durgun bir ekonomi; hükûmetin, bu engelleri ortadan kaldırması için yeteri kadar korkutucu değildi.

Bütün bunların ortasında Richard Cobden (1804-1865) adında Manchesterli başarılı bir tekstil imalâtçısı yaşadı. Cobden, bu sosyal adaletsizliği fark etti ve bu adaletsizlik onu öfkeliendirdi. O, bu adaletsizliği değiştirmeye kararlıydı; ve bunu yaptı. Netice itibariyle, dünya, serbest piyasanın varlığını ona borçludur. Cobden, korumacı "âdil ticaret" kanunlarını ve muazzam gıda sübvansiyonlarını işlemez hâle getirmek için kullanabileceğimiz yöntemleri gösterdi.

Richard Cobden, basma/pamuklu bez çoğaltma fabrikasını erkek kardeşine bırakarak hayatına başladı. Cobden, kârlardan bir pay aldı; bu ona,

* "Richard Cobden: Creator of the Free Market", *Ideas on Liberty*, Mart 1993.

** Felsefeci, yazar.

bütün zamanını serbest ticaret için feda etmesine imkân sağladı. Bu, imkânsız bir görev gibi gözüküyordu. Yine de, yedi yıl sonra İngiltere, devrimci bir iktisadî, siyasî ve sosyal değişimi yaşamıştı. Tahıl üzerindeki vergiler azaltılmıştı. Dengi bulunmaz bir zenginlik İngiltere'ye aktı. Daha sonraki 85 yıl boyunca İngiltere, iktisadî açıdan dünya liderliğini sürdürdü ve "serbest ticaret" in sürekli haykırılması, iktisadî bir slogan olmaktan öte bir hâl aldı. Serbest ticaret; sınırlı hükûmet, sosyal adalet ve hürriyet felsefesine işaret etti.

Cobden, regüle edilmemiş bir ticaretin ardındaki ahlâkî gerçekleri fark etti. Ticaret yapma hürriyetinin önündeki engellerin kaldırılması; sivil hakların önündeki engelleri de kaldırdı, askerî harcamaları azalttı. Zira güçlü bir donanma, savaş gemilerinin koloniler ile diğer denetim altında tutulan piyasalar arasındaki ticareti koruduğu şeklindeki eski bir merkantilist fikirden kalan bir mirasdı.

Tahıl Kanunları

Korumacı tarifeler, "Tahıl Kanunları" olarak adlandırıldı. Bu kanunlar; İngiliz çiftçisini rekabetten korumak için, İngiltere ile yabancı ülkeler arasında mısırın, buğdayın, arpanın, yulafın serbest akışını sınırlandırdı.

Buğday üretimi üzerindeki sistematik hükûmet müdahalesi 1660'larda başladı. Bu alanda, sonraki yarım yüzyılın yasama faaliyetlerini denetim altına alan, 1774 yılında tadil eden Tahıl Kanunu, tipik bir örnektir: Fırıncı veya satıcı tarafından çiftçiye ödenen yurtiçi mısır fiyatı 2,4 sterlinin altına düştüğü zaman; çiftçi, piyasa fiyatının daha fazla düşmesine mani olmak için, ürünlerini dışarıya satmaya teşvik edilirdi. Ona, yurtdışına ihraç edilen her bir "çeğrek" için beş şilin ikramiye verilirdi. Mısır 2,8 sterline satıldığında, ihracat yasaklanırdı. Bu iki düzey arasındaki fiyatlarda altı peni bir çeğrek vergi vardı. Zamanla bu sistem, fiyatların nasıl ve hangi kasabalarda belirleneceğini belirleyen mûtene düzenlemeler ile rapor vermeye ilişkin belirli usûller ve bölgesel farklılıklar için ruhsatlarla birlikte, her geçen gün biraz daha fazla bürokratikleşmişti.¹

Tahıl Kanunları hükûmet kontrollerinin ayırt edici bir özelliğini, bir alandaki regülasyon ve sübvansiyonların bu alanla az-çok ilgili olan

¹ Norman Longmate, *The Breadstealers: The Fight Against the Corn Laws, 1838-1846*, (New York: St. Martin's Press, 1984), s. 3-4.

alanların manipüle edilmesine sebep olduğunu gösterdi. Bu durumda, kötü hasatlar buğday ve ekme fiyatlarını yükselttiği zaman, Tahıl Kanunu mekanizması, fiyatların biraz daha yükselmesine sebep olarak, meseleyi daha da içinden çıkılmaz hâle getirdi. Bu durum, hükûmetin isyandan korktuğu noktaya kadar toplumsal huzursuzlukları tahrik etti. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için, ekmeğin fiyatıyla orantılı bir şekilde işçilerin ücretleri sübvansiyon edildi. Bu sübvansiyon, 19. yüzyıl İngiliz refah sistemi “halktan toplanan fakirlere yardım vergileri (poor rates)”nden kaynaklandı. Bu, kitlesel sahtekârlığa, eşitsizliklere ve hatta daha büyük toplumsal huzursuzluklara sebep olan devlet tahsisat programlarını büyük ölçüde genişletti.

Tahıl Kanunları sadece geçmişte kalmış şeyler değildir. Onun ruhu dünyanın pek çok ülkesinde varlığını sürdürmektedir. Bugün ABD’de tarımsal ürünler, gıda fiyatlarının yapay bir şekilde yüksek tutulması için her yıl on milyarlarca dolar harcanarak sübvansiyon edilir ve depolanır. Bu, çiftçinin gelirini artırır, ama yoksulun daha düşük fiyattan gıda tüketmesine mani olur. Bu da, 19. yüzyıl İngiltere’indeki gibi, milletlerarası gerilimlere ve ticaret savaşları tehdidinde yol açar.

Richard Cobden: İşadamlığından Risale Yazarlığına

Cobden, 1804 yılında Dunfold’da, West Sussex’te doğdu. Aile işlerinde yaşanan bir dizi başarısızlıktan dolayı babası, genç Richard’ı destekleyemedi. Richard, onu Londra’daki deposunda bir kâtip olması için eğiten amcasının yanına gitti. Cobden, yirmibir yaşında seyyar satış memuru oldu. O kadar başarılıydı ki, 1831 yılında amcasından ayrıldı ve Manchester’da bir basma/pamuklu bez fabrikasını devraldı.

Manchester, dünyanın en büyük sanayi şehriydi. Geleceğin metropolü olarak görülüyordu. Alexis de Tocqueville, Manchester’in paradoksunu çok güzel bir şekilde izah ediyordu: “Bu tıkanmış akaçlardan beşerî sınıının en büyük akarsuları bütün dünyayı bereketlendirmek için akmaktadır. Bu kirlî lâğımdan saf altın akmaktadır. Burada insanlık en mükemmel gelişimi ile en hoyrat gelişimini elde etmektedir; burada medeniyet mucizeler yaratmakta ve medenî insan neredeyse bir yabanîliğe geri döndürülmektedir.”²

² Alexis de Tocqueville, *Journeys to England and Ireland*, (ed.) J. P. Mayer (New Haven: Yale University Press, 1958), s. 107-108.

Cobden, serbest ticaretin ne anlama geldiğine dair ilk dersi Manchester’da aldı. O bir şirketin mülkiyetini üstüne aldığı anda, pamuklu bezler üzerindeki korumacı tarife kaldırıldı. Cobden, rekabetçi bir ortamda ürünlerini ihraç etmek zorunda kaldı. Bu durum, Cobden’in yeni bir milletlerarası satış stratejisi geliştirmesine imkân sağlayan, daha önce varolmamış geniş yeni piyasaları açığa çıkardı. Cobden, “yeni bir iş (letme) türünü başlattı. Bu dönemde pamuklu bez ticareti geleneği, çok az sayıda tasarımı çoğaltmak ve halk için en münasip olanlarını özen ve dikkatle göstermekten ibaretti. Beğenilmiş gibi gözükenden daha fazla sayıda pamuklu bez üretilecek ve perakende satıcılara teklif edilecekti. Cobden ve onun iş ortakları, seleflerinin dikkatli ve yavaş üretim yapma politikasını takip etmeyip kendilerini en iyi tasarımlar üzerinde yoğunlaştırdılar. Bunları bir kerede çoğaltıp hızla ülkenin her yerinde satışa sundular. İç piyasada alınmayan parçalar ise derhal diğer ülkelere yollandı. Netice: birlikte çalışılan firmalar çok zengin hâle geldiler.”³

Yine de başarılarının zirvesinde Cobden’in pamuklu bezdeki menfaati azaldı. O da başka yolları takip etmeye istekliydı. 1835 yılında ilk siyasî risalelerini yazdı. (Çürüyen Türk İmparatorluğu’na karşı Rusya tehdidini tasvir eden) “Rusya” isimli bir risalesi, bu mükemmel düşüncenin esasını içeriyordu: “Bir insana en büyük gücü bahşeden işgücü iyileştirmeleri ve keşiflerdir. Milletler, fatihlerin kılıçları ile değil, sadece bunlar sayesinde modern olabilir, gelecek bütün zamanlarda güç ve kudret artışı bekleyebilir.”⁴

Cobden, İngiltere idarecilerinin milyonlarca sterlini askeriye harca-
yarak keşfe ve iyileştirmelere mani olduklarını yazdı. Onun çok beğendiği tenkit konusu, İngiltere’nin güçler dengesi öğretisiyle ilgili takıntısıydı. O bunu, istikrarı tesis eden bir durum olarak değil, çatışmanın bir kaynağı olarak gördü. “İmparatorluklar bizlerin daveti olmaksızın ortaya çıkmıştır; diğer imparatorluklar, onları muhafaza etmek için elimizden gelen çabayı sarfetmemize rağmen, ortadan kaybolmuştur.”⁵

Cobden’in fikirleri idealist rüyalar değildi. ABD’nin sınaî gücü dünya ekonomisini ve siyasî dengeleri tamamen değiştirmişti. Cobden şunu söylüyordu: “Yeni dünyanın, eski dünyanın ticarî politikasının hakemi

³ John McGilchrist, Richard Cobden, *The Apostle of Free Trade* (New York: Harper & Brothers, 1865), s. 20.

⁴ Richard Cobden, “Russia,” *The Political Writings of Richard Cobden*, 4. Baskı (London: W. Ridgway, 1901), s. 26.

⁵ Cobden, “America,” *Political Writings*, s. 5.

hâline gelmesi mukadderdir.”⁶ Zaten Amerika’yla ticaret yapma ihtiyacı, İngiltere’yi, sömürge ticaretini idare eden pek çok düzenlemeyi ortadan kaldırmaya zorlamıştı.

Serbest ticaret ile başka devletlerin işine karışmayan askeriye, Cobden için aynı anlama geldiğinden; o, geçmişi geride bırakması ve korumacılığı kaldırması için İngiltere’ye yalvardı. Bu, İngiltere’yi “sonuçta, meşrumü-dafaada ahlâkçı”⁷ hâline getirecekti.

Manchester’ın Kuruluşu: [Tahıl Kanunlarının] İptalin[in] Başlangıcı

Cobden’in risaleleri, ondan serbest ticaret meseleleri üzerine konuşma yapmasını isteyen *Manchester Times*’in editörü Archibald Prentice’in dikkatini çekti. Bu, Cobden’in Manchester Ticaret Odasına seçilmesi sonucunu doğurdu. Cobden, burada, düşüncelerini ve izleyeceği yolu etkileyecek olan iki adamla tanıştı: John Benjamin “Corn Law [Tahıl Kanunu]” Smith ve John Bright. Smith, lâkabını –temel konulardan birisi hâline gelmeden çok önce- Tahıl Kanunu’nun yürürlükten kaldırılması için tek başına savaştığı yıllardan almıştı. Cobden, Tahıl Kanunları’ndaki tarifelerin azar azar indirilmesi yerine toptan yürürlükten kaldırılması konusunda Smith’ten etkilendi. John Bright, tarifelerin yürürlükten kaldırılması yönündeki uzun savaşında Cobden’in en önemli akıl hocası hâline geldi. Bright’ın ülkenin değişik yerlerindeki konuşma turları zafer kazanılmasında önemli bir etkendi.

Cobden, Ticaret Odası’nı, kamusal meseleler üzerinde yoğunlaşmada bir araç olarak kullandı. Onun ilk uğraştığı siyasî mesele, Manchester’in kuruluşuydu. İngiltere’nin yeni pek çok sınaî şehri gibi Manchester da bir [kendi kendini yönetme yetkisi ve belediyesi olan] kasaba (kentsel siyasî idarî bir alan) kuruluş kanununa sahip değildi. Onun idaresi, İngiltere’nin en büyük şehir merkezlerinden birisi değil, küçük bir kasabanın gücüne sahip, malikâneye ait bir idareydi.

1837 yılında Cobden bir kuruluş kanunu için mücadeleye önderlik etti. Başarılı olmadaki faktörlerden birisi, onun bu mesele için sanki millî bir meseleymiş gibi mücadele etmesiydi. Onun risalesi, “Kasabanı Kur!”, mücadeleyi, ayrıcalığa karşı bir demokrasi mücadelesi, ağgözlü aristokra-

⁶ Ibid., s. 21.

⁷ Ibid., s. 256.

siye karşı üretken sınıfların hakları şeklinde takdim etti. Cobden, kontlukların [İngiltere’de başlıca idarî birimlerden biri, ç.n.] soyluluğa göre seçim bölgelerine ayrılmasının, orta ve çalışan sınıfları soyluların vasalları olmaya zorladığını gösterdi.

Kuruluş, vergi ödeyenlerin bir dilekçe vermesini gerektiriyordu. Üst sınıf muhafazakârlardan güçlü bir muhalefet vardı. Cobden, buna karşı koyarken dilekçe imzaları için küçük tüccarlar ve imalâtçılar (shopocracy) üzerinde yoğunlaştı. Daha sonra, seçmen kayıtlarını kullanarak, kuruluştan yana olanlar, kamusal toplantıların yapıldığı koltukları doldururken yardımcı olması için reform hedeflerini destekleyen bütün parlâmento seçmenlerine bir genelge/sirküler gönderdi. Bunu başardılar ve kuruluş, muhafazakârlar üç kat daha fazla imzaya sahip olmalarına rağmen gerçekleşti. Cobden, muhaliflerin imzalarını isim isim kontrol etti ve %70’inin geçersiz olduğunu buldu. Kuruluşla birlikte Cobden, ilk kamusal görevlerine seçildi. Bunlar; kasaba müşavirliği ile [İngiltere’de] kasaba belediye meclisinin seçilmiş temsilciliği/(eskiden birkaç kasabaya bakan) baş yargıçlık idi.⁸

Manchester Topluluğu: Serbest Ticaret İçin Mücadele

Cobden, artık görüşlerini, elde edilmesinin mümkün olmadığı daha önce kanıtlanmış tutkulu millî bir hedef, yani Tahıl Kanunlarının yürürlükten kaldırılması üzerinde yoğunlaştırdı. 1838 yılında (daha sonra Manchester Topluluğu adını alacak olan) Manchester Tahıl Kanunu Karşıtı Derneği kuruldu. Cobden, bu kanunların yürürlükten kaldırılmasını zamanının en büyük mücadelesi olarak görüyordu. Bu mücadele; ülkenin siyasî güç yapısını radikal bir şekilde değiştirmek için ayrıcalıklara karşı işçileri, çiftçileri ve ticarî menfaatleri birleştirecekti.

Topluluğun ilk hedefi halkı eğitmektir. Hatipler, serbest ticaret konferansları vermek için İngiltere’nin her tarafına dağıldılar. Bu aşamada siyasî baskı zorunlu gibi gözüküyordu. Ama Topluluk, Parlâmento’da bir müttefike sahipti: Charles Villiers. O, yıllarca, toprak sahiplerinin hâkim olduğu Avam Kamarında Tahıl Kanununu bir gözden geçirme tartışması başlatma konusunda başarısız kalan girişimlerde bulunmuştu.

⁸ Nicholas Edsall, Richard Cobden, *Independent Radical*, (Cambridge: Harvard University Press, 1986), s. 51-59.

Mamafih, Cobden, Villiers'in çabalarının millî seviyedeki destekçileri tanımlamaya yardım ettiğini biliyordu. Bu, Topluluğun taşradaki stratejisine tesir edecekti.

İlk yıl içinde Cobden, korumacılık taraftarlarının gücünü küçümsemediğini anladı. Topluluğun kırsal alanlardaki toplantıları fizikî şiddetle engellendi. Çiftçiler, yanlışlıkla, serbest ticaretin işsizlik ve durgunluk getireceğine inanıyorlardı. Şehir işçilerini temsil eden kuruluş kanunu taraftarları (Chartists), aynı gerekçeyle serbest ticarete düşmandı. Cobden ümit ediyordu ki; Topluluğun mesajı, söz konusu kanunların gözden geçirilmesinin bütün ücretleri yükseltecek yeni piyasalar açacağı konusunda bütün grupları ikna edecekti. Bu gerçeklerin kabûl görmesi için yıllar süren eğitime ihtiyaç duyuldu.

Bu stratejik bir değişiklik yarattı: Hatipler, artık, Parlâmento için dilekçe çalışmalarınıyla bağlı değillerdi. Böylece aşırı siyasî eylemcilik başladı. 1840'a kadar Manchester Topluluğu, her kasabada Tahıl Kanunu karşıtı bir parti kurarak veyahut, en azından, bir sonraki seçimde -partisi ne olursa olsun- toprak sahibinin maişet vergisini destekleyen herhangi bir adayın geri dönmesine mani olmak⁹ için çaba sarf ederek, kendisini dönüştürdü. Bu, daha fazla saldırgan, daha az uzlaşmacı ve düşman kazanmaktan daha az korkan bir Topluluk demektir.

1841'de esaslı bir iktisadî kriz patlak verdi. Anîden, Başbakan Robert Peel, ekonomiyi canlandırmak için oldukça düşük tarifeleri içeren serbest ticaret fikrine müracaat etti. Bu, Tahıl Kanunları'nı millî düzeyde önemli hâle getirdi ve Topluluğun inanırlılığını biraz daha artırdı.

Şimdiye kadar Topluluk, Cobden de dahil, Parlâmento'da birkaç milletvekiline sahipti. Ama Cobden, isteksiz bir milletvekiliydi. O, itaatkâr ve uzlaşmacı bir "parti adamı" olmak istemiyordu. O, hükûmete rahat vermemek için hür olmaya ihtiyaç duyuyordu.

Cobden'in Parlâmento'daki konuşmaları etkili değildi; ve bu, Topluluk üyelerinin heyecanını azalttı. Topluluğa olan destek hızla düştü. Bütün kitle hareketlerinde arzu/iştiyak, hayli önemlidir. Daha önceki başarıları aşmak için sürekli bir ihtiyaç veya dağılma riski vardır. Bunun üzerine Cobden, aşırı heyecanı yüksekte tutmak için konferanslar ve fon sağlama gibi "[işçiler boş kalmasın diye yaptırılan] fuzulî iş" projelerini devreye soktu.

⁹ Ibid., s. 85.

1843 yılında kadar, paradoksal bir şekilde, iktisadî iyileşme, Tahıl Kanunları'nın yürürlükten kaldırılmasına en fazla karşı çıkan bir grubun, yani toprak sahiplerinin gözünde Topluluğu sempatik hâle getirdi. Hasat zamanları kötü olduğunda yüksek fiyatlar ve yüksek sübvansiyonlar verimsiz hasatın yerini almıştı. Ama şimdi, fiyatlar, artan bollukla birlikte düşüyordu; ve muhafazakârlar, Tahıl Kanunları'nın gelirlerinin düşmesine mani olmadığını anlamaktaydı.

Cobden'in konuşmaları daha itinalı hâle geldi. Tahıl Kanunları'na saldırarak yerine, onların arkasındaki daha büyük musibetlere, yani çalışanların ve çiftçilerin karşılaştığı iktisadî sıkıntılara saldırdı. Yeni vurgu, Tahıl Kanunlarının yürürlükten kaldırılması değil, çalışanların ve çiftçilerin çektiği acıydı. Şimdi Cobden, artık, muhafazakârlar için gözdağı veriyor gibi gözüküyordu. Yok edilen, yüksek gıda fiyatlarından kaynaklanan toplumun çöküşü tehlikesiydi. Artık Cobden, Tahıl Kanunları'nın sadece zenginlere fayda sağladığını söylemiyordu. Korumacı tarifelerin, ürünlerini iyileştirmek için yatırım yapmaktan onları alıkoymadığını ve böylece zenginliklerine mani olduğunu onlara göstererek, bizzat toprak sahiplerine dil döktü.

Bu daha geniş bakış açısı, önde gelen pek çok muhafazakârı Tahıl Kanunlarının yürürlükten kaldırılmasını isteyenlerin safına kattı; ve Robert Peel'in, onları tekrar tekrar reddettikten sonra bir Topluluk delegeliği elde etmesinin sebebi de bu geniş bakış açısıydı.

Bunu, Topluluğun yeni bir siyasî plânı takip etti. Bütün kasabalar "güvenli", "şüpheli" veya "umutsuz" şeklinde bir sınıflandırmaya tâbi tutuldu. Seçmen kaydı umutsuz bölgeler üzerinde yoğunlaştı. Hatiplerden müteşekkil takımlar ile seçmen avcıları, her tarafa dağıldılar ve binlerce yeni üye kaydettiler. Cobden'in kapsamlı hedefi şaşırtıcıydı: Oy avcıları sayesinde Topluluk materyaliyle birlikte her seçmene ulaşmak. Hedefin büyüklüğü daha fazla heyecan ve daha fazla kaynak yarattı, daha fazla etkinlik gösterilmesini sağladı; ama hedef gerçekleştirilemedi, korumacılar mağlûp edilemedi. Cobden, yanlış yaptığını kabul etme cesaretine sahipti; kazanılabilir kasabalarda yeniden yoğunlaşarak, kampanyanın ortasında etrafı tamamen dolaştı.

Cobden, 160 kasabayı kazanılabilir olarak görüyordu. 1845 mil-lî seçiminde 112 kasaba kazanılarak önemli bir başarı gösterildi. Bu Parlâmentoda kazanmak için yine de yeterli değildi. Topluluk üyelerinin

Piyasa

morali tamamen bozuldu. Büyük gayretleri boşa gitmiş gibi gözüküyordu. Bunun hemen akabinde Cobden, seçim kanununda, Topluluğa, tamamen farklı bir yönden yüklenme/saldırıya geçme imkânı sağlayan bir açık keşfetti. Bu, zaferin anahtarı oldu.

Daha önceleri Cobden kontlukları (kırsal siyasî bölgeleri) gözden çıkarmıştı. Onların kazanmak için geniş kapsamlı yeni bir seçim listesi oluşturmak zorunda kalacaktı. Bu, oyların hakkının mülkiyet sahipliğine dayanmasından dolayı imkânsız gibi gözüküyordu. Veya Cobden öyle düşünüyordu. Ama, bir kimsenin –neredeysen herkesin gücünün yetebileceği kadar küçük bir mülkiyet parçası olan- “kırk şilin mülkiyet”e sahip olması durumunda bir kontluk seçiminde oy kullanmasını öngören çok az bilinen bir kanun, bunu mümkün kıldı. Büyük bir emlak yatırımı olarak kırk şilin mülkiyetleri teşvik ederek, serbest ticaret lehinde oy kullananların sayısı büyük ölçüde artırıldı. Bunun akabinde muhafazakârlar geri çekildiler. Onlar, korumacılığın tarımsal modernleşmeyi engellediğini anladılar ve sübvansiyonların mısır fiyatlarını istikrara kavuşturmadığını kabûl ettiler.

Muhafizlerinin boyun eğdiğini gören Cobden, yeniden, saldırısının şeklini değiştirdi: Parlâmento üzerinde daha fazla baskı yapmak için kamunun eğitimine önem vermekten vazgeçti. Bu; bir hükûmet krizini tahrir ederek, Başbakan Peel’i Topluluğun yanında yer almaya zorladı. Başbakan istifa etmeye zorlandı ve hükûmet dağıldı. Tahıl Kanunları’nın yürürlükten kaldırılması şimdi erişme mesafesinde gibi gözüküyordu. Ama yaşanan kaos, Parlâmenter bir yeniden yapılanmayı zorladı. Bu yeniden yapılanma, Tahıl Kanunları’nın yürürlükten kaldırılmasının temsil ettiği güç dengesindeki devrimci değişimi yansıtıyor; Tahıl Kanunları’nın yürürlükten kaldırılması ise, gücü aristokratlardan şehirli orta sınıflara kaydırıyordu. Korumacılar artık Tahıl Kanunları’nın yürürlükten kaldırılması kesin gibi gözüktüğünde, buna mani olmak için, son gayretle, boşu boşuna, bir koalisyon oluşturmuşlardı. Topluluk üyeleri rahat nefes aldılar. Tahıl Kanunları’nın yürürlükten kaldırılması kararı Parlâmentodan geçti ve kanun hâline geldi.¹⁰

Tahıl Kanunlarının Yürürlükten Kaldırılmasının Neticeleri

Tahıl Kanunları’nın yürürlükten kaldırılmasını müteakiben, Richard Cobden, fizikî, zihnî ve malî olarak tükendi. Cobden, siyasetten tamamen

¹⁰ Ibid., s. 53-153.

emekli olmayı düşündü. Tahıl kanunlarının yürürlükten kaldırılması öncesi beş yıl boyunca Cobden, eşini ve çocuklarını çok az gördü. “Tek çocuğum beş yaşındadır. ...O, beni iyi bir baba olarak bilmedi. Dur durak bilmeksizin dolaşmaktayım.”¹¹ Yine de Cobden, yoluna devam etme zarureti hissetti, Tahıl Kanunları’nın yürürlükten kaldırılmasını bir son olarak değil, bir başlancık olarak gördü. Tahıl Kanunları’nın yürürlükten kaldırılması, zenginliğe ilâveten dünya barışını da getirecekti. Cobden, sınırların olmadığı ticaretin sosyal faydalarını genişletmek için, daha sonraki on dört ayını Avrupa’da misyonerlik turuna harcadı.

Cobden şöyle yazdı: “İstilâcılar ve despotlar genellikle kötü iktisatçılardır ve, içgüdüsel olarak, güç ve şiddet içeren fikirlerini hükûmetlerinin toplumsal siyasetine dahil ederler. Serbest ticaret bireysel eylemin son derece önemli olduğunu kabûl eden bir ilkedir.”¹²

Birkaç yıl sonra, dinî maksatla giriştiği eylem, onu, siyasî kariyerinin ikinci büyük zaferine, İngiliz-Fransız Ticaret Anlaşması’na (1860) götürdü. Fransa hâlâ korumacı bir ülkeydi, ama Cobden’in gezisi önemli Fransızları serbest ticaretçiler hâline dönüştürmüştü. Bu kimseler Napoleon III’ü etkilediler. Bu kişilerden birisi, bir siyasî iktisatçı olan Michel Chevalier’di.

İngiltere ve Fransa yüzyıllardır askerî hasımlardı, ama 1854-1855 Kırım Savaşında dost olmuşlardı. Serbest ticaret sayesinde sürekli barışın bağlarını güçlendirmeye yönelik eşsiz bir fırsat doğdu.

İlk başlarda Chevalier, Cobden ve Exchequer’in Rektörü Gladstone arasında birkaç gizli toplantı yapıldı. Daha sonra, resmî bir statüsü olmayan Cobden, sessizce Paris’e gitti. Cobden, her zamanki gibi, serbest ticaretin, profesyonel diplomatlar ile askeriye tarafından canlı tutulan millî husumetleri ortadan kaldıracığına inanıyordu. “Şimdi, sadece ticarî kazanç hatırına, ticaretimizi artırmak için caddenin karşısına geçmek için adım atmayacağım.... Aynı zamanda, Fransa ve İngiltere’yi daha fazla münasebet içine sokarak ve birbirine bağımlı hâle getirerek, onların ahlâkî ve siyasî ilişkilerini iyileştirmek/geliştirmek için Calais’ten Paris’e kadar çıplak ayaklarla yürüyeceğim.”¹³

¹¹ Ibid., s. 174.

¹² Ibid., s. 186.

¹³ Ibid., s. 333.

Piyasa

Napoleon, serbest ticaretin faydaları konusunda hükûmetini ikna etmek zorunda olduğunun farkına vardı. Cobden'e bunu nasıl yapacağını sordu. Cobden, şöyle cevap verdi: "Ona dedim ki, aynen İngiltere'de yaptığım gibi, öncelikle bütün sistemin temel taşı olan bir maddeyle ilgilenerek bunu yapacağım. İngiltere'de bu madde mısırdı, Fransa'da ise demir. PİK demirinin üstündeki vergilerin tamamını derhal kaldırmalıyım; eğer vergi olacaksa, çubuk demirler üzerine sadece küçük bir gelir vergisi koymalıyım.... hep, demir ve kömürün fiyatlarının yüksek olmasından dolayı İngiltere'yle rekabet edemeyeceklerini söyleyen diğer sanayi dallarıyla uğraşmayı çok daha kolay hâle getirecektir."¹⁴

Müzakereler kritik aşamaya eriştiğinde, Cobden, kendisinin yerine profesyonel diplomatların getirileceğini düşündü. Aksine, ona geniş yetkiler verildi ve Cobden kendi yoluna devam etti. Anlaşma 1860 yılının Ocak ayında imzalandı.

Cobden'in Mirası

Cobden, 1865 yılının Nisan'ında öldü. Öldüğünde altmış yaşındaydı. Onun mirası fevkalâde büyüktür ve bu büyüklüğünü bugün de muhafaza etmektedir. Seksen beş yıl boyunca serbest ticaret, İngiltere'nin millî politikası olarak hüküm sürdü, dünyadaki her büyük ülkenin ticarî ilkelerini etkiledi. Richard Cobden'in idealizmi ve tutkulu rûyası onun şu ifadesiyle özetlenebilir: "Manevî dünya üzerinde eylemde bulunacak serbest ticaret ilkesini, kâinattaki yerçekimi –insanları bir araya toplama; ırk, din ve dil çatışmalarını yok etme; ebedî barış bağlarıyla bizleri birleştirme- ilkesi gibi görüyorum.... Hâlen hâkim olandan tamamen farklı bir hükûmet sistemini takdim etmek için, bu ilkenin, dünyanın görünümünü değiştirecek tesir gücüne sahip olduğuna inanıyorum. İnsan bir aile hâline geldiği ve emeğinin ürünlerini kardeşi olan İnsan'la serbestçe mübadele ettiği zaman, geniş ve kudretli imparatorlukların ve büyük ordular ile donanmaların oluşturulmasına yönelik arzu ve dürtülerin yok olacağına... inanıyorum."¹⁵

Çeviren: Yusuf Şahin

¹⁴ Ibid., s. 334.

¹⁵ Richard Cobden, *Speeches on Public Policy*, By Richard Cobden, M.P., (ed.) John Bright ve J. E. Thorold Rogers (London: Macmillan & Co., 1870), s. 225-226.